

SOKFÉLE.

100. Szám. Béts. December 13-dikán. (48) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

D e c e m b e r.

11 Dec. — 1718. XII Károly a' Svédok leghöesebb királya
nygon lövetik Friedrichshall előtt. — 1741. Maria Theresia megér-
kezik Posonyból Bétsbe lóháton fényes magyar öltözetben sok ma-
gyar Mágnástól kísérvé. Zajongott az egész város örömeben. Sic
dankte „den lieben Wiernern für ihre entschlossene Treue.“ — 1792.
A' szerentsétlen XVI Lajos törvényszék előtt áll. — 1806. Szászország
fejedelme felveszi a' királyi méltóságot.

12 Dec. — 1680. Svéd Országban határtalan hatalmat nyer a'
Király. — 1758. Maria Theresia Rende felállittatik. — 1766 † Gott-
schied philologus ki a' német nyelvet frantzia kaptafára akarta verni.
— 1777 † Bernben Haller Albert nagy német tudós. — 1819 † Je-
naban Wieland Lajos (a' nagy Wieland fia) felvigyázója Esterházy
rézmetszéses gyűjteményének.

13 Dec. — 1545. A' Tridenti Concilium első ülése. — 1799.
Frantziaország negyedik Constitutiója alapul. „A' rendkívüli ember,
a' Corsicai nemes határtalan erejű fija hámulatos nagyságban jelen
meg mint első Consul. — 1752. Szül. Tiedge költő. — 1803 † Her-
der. „Grösse der Denkart, idealische Stimmung, Kindlichkeit des
Gemüthes, Fröhlichkeit des Geistes, ein für alles Gute und Göttliche
glühendes Herz, das sind die Grundzüge von Herders Charakter.“
— 1806. A' Szerbek béveszik Czerny Gyuri vezérlése alatt Belgrá-
dot. (Már két esztendeje hogy felzendültek a' fényes Porta ellen.

II-ik Jó'sef Tsászár.

a) Az ő emberszeretete.

Az a' nemes római Tsászár, a' ki Austriában most
is végetlen szeretettel tiszteltetik, egész szívével sze-
rette alattvalóit és örömet meghallgatta a' leg alatto-
nyabb sorsúakat, és javokra 's örömökre tett a' mit
tudott. Így nyitotta meg a' népnek Béts mellett az Au

Toldalék a' M. Kurírhoz.

100 (48)

kertet mint mulatóhelyet, melly örvendotes adomány-
nak tzeljät mutatja a' kapu felett lévö felírás: „Min-
den embereknek az ö betsülöjüktöl szentelt mulató-
hely.“ Midön egykor kérnék ötet, hogy a' Prätert
tsak bizonyos pártolt rendeknek kirekesztett haszná-
lásra hagyná; a' nemes emberbarát meg tagadta, mond-
ván: „ha mindég tsak hozzám hasonlókkal akarnék
élni; a' tsászári kriptába a' Kaputzinusokhoz kellene
le szállanom és ott élnem.“

b) Az ö jótévösége.

A' mint a' nemes emberbarát sokszor tenni szo-
kott, egy estvén a' tsászári város útszáin keresztül
ment, hogy a' maga szemeivel gyözödjék meg pol-
gárai és jobbágyai hogylétek felöl, és talán itt vagy
ott a' bajnak és szerentsétlenségnek órájában, mint
szabadító angyal, megjelenjen. Midön egy szegleten
más utszába fordült, egy hét vagy nyoltz esztendő
kis leány esedező mozdulattal és szembe tünö sietség-
gel egy forintot kért tölle. Az erősködésen és a' rend-
kívül való nagy alami'snán mellyet a' kitsiny kért,
megütközött a' nagy emberesmérö. „Minek annyit“
kérdzte a' hideg és félelem miatt reszketö leányt. „No
légy szemtelen ha kegyes szivektöl alami'snát kérsz.“
A' gyermek rá tekintett a' sirástól megdagadt szemei-
vel, és új könyár folyt szemeiböl. Alig tudott a' zo-
kogás miatt felelni: kegyelmes uram, így szólla, én
bizonyosan nem kérnék annyit, ha nem kényszerítne
a' szükség. A' szegény anyám beteg, jaj olyan beteg
és nints más segítsége és istápja, mint én. Tehát akar-
tam a' jó anyámnak egy orvost keresni, de egy spétzies
tallér alatt egy sem megy fel hozzánk a' negyedik eme-
letbe. Az egész napon magára hagytam szegény anyá-
mat és az elmenöktöl alami'snát kértem, de alig van
egy forintom mind öszve. Tegye rá a' más felét, ke-

gyes uram! mert nem tudok már itt állani. Az útszák megüresednek és a' szegény anyám már soká fog rám várni. Nem tudok orvost keresni és a' jó édes anyám segítség nélkül marad. A' fájdalmaim nem enyhülnek, jaj talán meghal ha nem jön hamar segítség. A' leány a' Tsászár lábaihoz rogyott, újra a' nagy adományért escedzván. A' Tsászár kegyesen és vigasztalva felemelte a' könyűben úszó gyermeket mondván: tudod mit gyermekem? vezess engem az Anyádhoz. Orvos vagyok és talán segíthetek rajta. Már úgy tsak egy forintal is meg leszek elégedve. A' kis leány nagy örömmel felkiáltván megfogta és ezer tsókokkal 's könyűkkel öntözte a' nemes tsászári orvos kezeit (nem tudván tudni illik ki légyen), sok útszákon 's útszátskákon keresztül egy setét szegletbe vezette. Itt egy régi magas házba a' setét sáros udvaron keresztül és a' hátulsó épületben egy homályos és romladozott tsiga gráditson mentek felfelé míg a' negyedik emeletben egy gyengén megvilágosított kitsiny és alacsony szobába léptek. Itt feküdt a' beteg, roskadt ágyon és kemény szalmán, köröskörül a' leg nagyobb szükségnek és szegénységnek jelei, mellyek a' betegségét a' szerentsétlen és elhagyott özvegynek okozták. Ezt látta az érzékeny orvos is midőn a' szenvedővel a' beteg exament tartotta. Azért egyet az udvari orvosai közül oda küldött, hogy irjon fel a' gyenge beteges aszszonynak erősítő orvosságokat; de leghathatósabb volt magának a' Tsászárnak receptje! A' kintstárnokjával szóllott, és nem tsak mostanra derék segítséget parantsolt, hanem folyvást tartandó penziót is. De a' jó leányt még külön is meg ajándékozta; a' mint a' nemes lelkű fejedelemnek mindenkor szokása volt; a' hol a' jönak és igaznak tsiráját az emberi szivben feltalálta, hogy annak növését előmozdítsa.

Printz Koburg Ferdinánd.

Könyvesmertetés.

ORIGO ET FORMATIO linguae Ugoricae - Ungaricae, rectius Magjaricae dictae, historice, philo- et etymologice ac grammaticae deducta. — Viennae anno 1833. Typis Congregationis Mechitaristicae. — 49 lap.

Tzímje ez egy igen igen nevezetes és minden Magyarinak elevenjét érő munkátskának, mellyet a' Sokféle Szerkeztetőjének ím itten küldök; azzal a' hazafűl indúlatból származott szives kérésemmel; hogy mivel e' munkátskát tudós szerzője az egész Magyar Nemzetnek TÜRÖRÜL kívánja kezébe adni, mellyben eredeteket 's nyelvek származását mint egy színről színre láthassák; de azomban, hihető, foglalatja rendkívül való fontossága tekintetéből, olly kapós lön, hogy már irmagúl sem kaphatni nyomtatványt, és én magamis tsak barátság útján juthattam ezen egy ide mellékelthez, e' mellett tudós Szerzője nevét ki nem tévén, meg sem kérhetjük, hogy munkátskáját még legalább egyszer (hin und wieder verbessert: mint a' Commenius János Orbis Pictusának Po'sonyi kiadásában van, 1806) adja ki, mellyre annyival nagyobb szükség volna, mivel, a' többek közt, sok benne, legalább úgy gyanítom, a' nyomtatásbeli hiba is, ezen Erráták megigazitása helyett pedig a' 50-dik lapot üresen találom: közölje a' Sokféle szerkeztetője Nemzetéhez vonszó szeretetből e' munkátska foglalatját szóról szóra, a' nyomtatvány szerént. Itéletem szerént valami érdeklőbbet két — három számjában alig közölhetne Nemzetünkkel a' Sokféle, noha ez diákul vagyis latánul van. — Igaz ugyan, sokszor, mély béléltás után, 's a' legjobb indúlatból származott javallat is, tsak *kiáltó szó a' pusz- tában*; de már ezen munkátska elterjedésének több si-

kerét reményljük, olyant tudnillik, mint midőn hév nyárban az egyházi szónok, a' legjobb predikáció közben is köntelen így szóllalni fel: „költsétek fel az alvókat!“

A' munkátska érdeklő foglalatja szóról szóra, be-tűről betűre itt következik:

Volenti originem lingvae Magiaricae exponere, inevitabiliter expedit, ipsius quoque gentis originem attingere; de qua ne quid novi et voluntarii statuere videar, adfero solum id, quod Schlözer in suis Petropolitanis quaestionibus, Göttingae 1770 editis, in lucem protulerat, quique in Summa seu Conclusionesuae id genus deductionis §. 22. „Antiquissimam Jugris (Ugris) patriam, circumjectas Turfano regiones fuisse, è quibus dein profectos longo errore viarum, variisque conflictos casibus, tandem consedisso in Baskiria, (potius Mandjuria) unde longo temporis intervallo, pulsos a Petschenigis (Petsenjadis) refugium quaesivisse in Romano Imperio, atque in Panmonia demum sedes quietas caepisse; lingvam autem eorum maxima de parte e' Tatarico et Scythico, in primis vero Vogulico idiomate conflata esse statuit.“ Demum:

Idipsum Excellentissimus Dominnus Joannes Orlay Russicus Status Consiliarius, origine Ungarus e' Cottu. Beregh. oriundus, Bardosii terrae Scepusiensis Analecta sequens, in russo literario: „*Sievernoj viestnik*“ seu Septentrionali Nuntio dicto, atque Petropoli 1804 typis mandato parte I. pag. 158. et subsequis, Originem Karpato, seu Ugro Russorum perstringens, ita exponit:

„Ugri, terrae Ugoriae, qualiter olim hodie nota Jugoria appellabatur, et circumsitae eidem periferiae seu locorum accolae (vide Stepennu knigu, secundum quem anno 7007 acreatione Mundi, magnus Princeps *Iwan*

Wasielevits miserat exercitum suum ad Ugricam et Bogu (vel potius Vogulicam terram) a Petsenjadis constrictis locisque suis sub Duce *Almo* anno post natum Christum 884. moventes, et quasdam regiones feliciter penetrantes, aiebant in *Susdalia Atelkuz* dicta, regione nempe sui avi *Hulegii - Olegii* ita, ut una eorumdem pars usque fluvium *Don* extenderetur. *Eliud - Velivöd* autem, frater *Almi*, secundus nempe Ugrorum Vojvoda-Dux, sistit in loco ubi fluvius *Toboly* ad *Irtes* influit.“

„Interea *Chozari* (*kosieri - kosari - kosaki - kozaki*) et *Uzomagjari*, ab oriente sibi vicinos habentes *Petsenejados* et alios congeneros *Uzomagjarios*, ad *Maoticum* et *Caspium* palludes difusos, a *Sabadosüs - Svobodosüs* advenis constricti, mox anno 885. iniverunt faedus, communibusque viribus in *Petsenejados* irruentes inter *Volgam* et *Jajkum* degentes, victos ad *Eliudianos Magjarios* repellerunt.“

„Ultimi hi, seu *Eliudiani Magjari*, adventu talium hospitem discontenti, bellabant cum ipsis malo *Martis* eventu, victique secesserant in duas partes, quarum una in *Persiam* secessit, alia autem Duce *Eliud*, praecedens *Almo*, constitit ad fluvios *Dnieper*, *Prut*, *Dniester*, *Bugum* et *Seretum*; et dein ipse *Eliud* fixerat sedem in *Akerman* ad ostia *Dniestri*.“

„Eodem tempore *Almus* illatum sibi ab infideli *Eliudianorum* militum parte damnum recompensaturus, anno 886 inter *Chozaros* et agnatos eorumdem *Kabaros* arcis *Zárhely - Czárhely* praesidarios, atque *Cherzonensi* Graecorum Praetori obnoxios, dissidias eo effectum concitaverat, ut *Kobario - Chovaric*, prout et reliqui *Uzi*, de septem diversis tribubus constantes, a *Chozaris* separati, *Eliudianos Magjarios* sequerentur, quorum nempe primi *Kabari* ad *Dniester* et *Pripecum* constructas urbes et arces ita consederant, ut poste-

riores *Uzi* ab ortu contermini *Chozaris* fuerant, ipsosque *Magjaros* seu *Turcos Eliudianos*, quibus ad memoratos, nec non *Bugum*, *Prutum* et *Seretum* fluvios, intermixti erant, *lingvam Ruthenorum docuerint.*“

„*Cherzonensis* Provinciae Praetor *Tsákán - Chá-gán* id rescians, *Eliudianos* *Turcos* seu *Magjaros* requirebat, quo ad se expedirent suum Principem, seu *Vojvodam*; in cuiusmodi desiderii sequelam; *Eliud* ipse comparuerat ad dictum *Tsákán*, ibique nobilem *Chazaram - Ruthenam* in uxorem duxerat.“

„Dum vero dictus *Tsákánus* ipsum in Principem gentis, ea conditione, ut ipsi subesset, constituere voluisset, hac propositione discontentus *Eliud*; anno 887 stativa sua ulterius, et quidem ad longe patentia insularia fluminis *Alutae* — *Atelkuz* dicta translocavit.“

„Dum autem *Eliud* haec feliciter instituerat, *Almus* praeconcepit omittere avum suum *Hulekum*, eloquentem filiam suam *Olgam*, *Ígoro - Varego* vel potius *Varejadorum* Principi. Consenesens *Hulek* observavit filios suos *Zvardam* et *Kadjuchum*, malle semet jungere *Almo*, et cum ipso novam habitationem quaerere, quam in patria regnare, idmodi ipsorum intentioni assensit, ita tamen, ut *Almi* filius *Arpádus - Harpák*, a prudentia et militari fortitudine probatus, patris sui retineret Principatum. Mutuis itaque Consiliis, et secundum antiquum morem, communi Consensu *Arpadum* in scutis, inter gaudiosas acclamationes sursum levando elegerunt in suum futurum Principem seu Regem.“

„*Almus* simili avi sui benevolentia consolatus, et gentis suae translocationem effectuare cupiens, *Hulekio - Olegio* valedixit, cumque militia sua varia transgrederetur loca, ingressus est *Ruthenorum* provincias, et anno 888. locavit sedem penes *Kiew* ad Collem, qui dein secundum *Nestorem* dictus fuit *Ungaricus*—

Ugorska-gora. Rutheni observando, missos sibi in auxilium per Chersonensem Praetorem Septem duces Cumanorum cum suo exercitu Ungaris, utpote suis Agnatis semet junxisse, dubio eventu belli, praelegerunt prudentem pacificationem, amicabiliterque Ungaros exceperunt, et non solum eis dona et cuncta necessaria administrabant, verum una adaperuerunt eisdem fertilitatem et bonitatem pannonicæ terræ, consulendo, ut eandem mutuis viribus occuparent, sui que Juris facerent et inhabitarent, sineque certioris et felicioris successus, adjunxerunt illis multos Ruthenos cum ducibus suis, qui benevole assenserant unanimiter fortunam quaerere, et iisdem legibus atque privilegiis gaudere.“

„Secundum hanc Conventionem Rutheni praecedentes, et viam Ungaris monstrantes, pervenerant cum ipsis ad arcem *Wladimirii* (in Volhinia) Princeps *Wladimirensis Almo* obviam venit, offerendo ipsi varia dona. *Almus* tali *Wladimirianorum* hospitalitate delectatus, tribus septimanis permanserat apud ipsos, post decursum quarum junctim cum ipsis ingressus est limites Galliciae, ubi peræque bene acceptatus, morabatur apud ipsos integro mense, et postmodum prosequens intentionem suam, conscenderat montes *Carpathicos*, Ungaris *Havos* dictis. Attamen cum migrans haecce gens e pluribus constaret thurmis, sic etiam per varios passus ingressa fuit *Pannoniam*, pro tum Romanorum *Anonariam* Provinciam.“

„Post mortem *Almi* per Ungarorum, Cumanorum et Ruthenorum Duces, in Supremum Ducem promotus fuit filius eius *Arpád-Harpák*, qui sollicitudinum et Servitiorum Ruthenorum memor, quorum nempe Consiliis et opera tam celebrem et proficuum itinerationem, seu translocationem praesuseperat et terminaverat, ipsis non solum semet gratum exhibuerat, sed ad consortium, perpetuumque faedus stabiliendum in uxorem acceperat *Emessam*, unius Rutheni Principis seu Ducis filiam. Unde ab hoc ipso tempore *Ugri* cum Ruthenis semper permanebant in summo nexu, quem postmodum quoque continuantes, et firmantes, frequenter Duces utriusque gentis, mutuatim ducebant uxores.“

(Folytatása következik.)